

**I E D E R
E E N
D I C H
T E R !**

**POËZIE IS EEN
MANIER VAN LEVEN**

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2018 en Ivo van Strijtem
Vormgeving binnenwerk Studio Lannoo

D/2018/45/90 - ISBN 978 94 014 4807 90 - NUR306/320

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Groter dan de behoefte aan gezelschap
is de behoefte aan de juiste eenzaamheid
de juiste rustplaatsen
in het hart en in de ziel.*

– Harry Martinson¹

INHOUD

- 1 Schoonheid zal de wereld redden
- 2 Beste prozadier
- 3 Ongevoelig?
- 4 Twee op duizend
- 5 Fijne luiden
- 6 De lezer dicht
- 7 Lezen is reizen
- 8 Vervoering
- 9 De vervoering van Emily Dickinson
- 10 Een nieuw paar ogen
- 11 Appels
- 12 Vader van alle modernen
- 13 Over panters en tijgers
- 14 Alles dicht
- 15 Donkere bossen
- 16 Midden op de weg
- 17 De fictie voorbij, realiteit en verbeelding
- 18 De weekdiermens
- 19 De republiek van het geweten
- 20 Rijzige vrouwen
- 21 Gekooide nachtegalen
- 22 Verzoening, over grootspraak, schreeuw en transformatie
- 23 Over architecten
- 24 De havik en de nachtegaal
- 25 Vermoorde onschuld

IT IS
ART
THAT
MAKES
LIFE

— Henry James

HOOFDSTUK 1

SCHOONHEID ZAL DE WERELD REDDEN

‘Schoonheid zal de wereld redden.’ Het is een alom bekende, vaak herhaalde uitspraak van Fjodor Dostojevski (1821-1881) die bekoort, maar door de geschiedenis net zo vaak omver wordt gekegeld. Niet toevallig worden deze woorden de kinderlijk pure prins Mysjkin in de mond gelegd, De Idioot uit de gelijknamige roman uit 1868. Een snuifje ironie volstaat om dit citaat naar de kinderkamer te verwijzen. In een bad vol zure opmerkingen en feiten wordt het opgelost of met veelvuldig aangevoerd bewijsmateriaal weerlegd. Het beeld van een van Mozart genietende nazibeul bijvoorbeeld, drijft danig de spot met deze al te beloftevolle woorden. De in het nazitijdperk populaire uitspraak ‘Hoor ik het woord cultuur, dan grijp ik meteen naar mijn geweer’, toegeschreven aan meer dan een leidinggevende nazi, zegt dan weer genoeg over het cultuur-analfabetisme dat maar nooit uitgeroeid raakt en dat van Schoonheid een lachertje, of erger nog, een vijand maakt.

Het is naïef of al te romantisch om te geloven dat de schoonheid wie of wat dan ook redden kan. Het is een sprookje en het is cliché. En toch is het evengoed een evidentie: de schoonheid redt. De schoonheid is een groeimiddel dat de mens voortdurend doet ontstaan en boven zichzelf laat uitstijgen. De mensheid, maar ook ieder individu heeft meer dan één ruggengraat nodig, de schoonheid is er een heel belangrijke van. Bekijk de grote musea, bekijk je woonkamer. Bekijk jurken, schoenen, taarten, je kapsel, je bril...

Mensen getuigen van een slechte, een goede of een aparte smaak door de manier waarop zij zich kleden, hun huis inrichten, hun geest, hun leven.

‘We leven op de vlakte, op vaste bodem, en toch - en dus - streven we naar omhoog. Als grondvolk kunnen we soms tot de goden reiken. Sommigen vliegen hoog met de kunst, anderen met het geloof; de meesten met de liefde.’¹ constateert de Engelse auteur Julian Barnes (1946). En je kunt de ene wijze van hoogvliegen natuurlijk combineren met een andere. Mij lijken de vermelde mogelijkheden - kunst, geloof en liefde - zeer op elkaar betrokken.

Wellicht zweeft Icarus nu door je denkruimte die met zijn wassen vleugels hogerop wil maar de raad van zijn vader Daedalus in de wind slaat en te dicht bij de zon vliegt waardoor de vleugels smelten. En natuurlijk denk je, samen met zowat iedereen, dat Icarus' hoogmoed wordt bestraft, hoewel hij toch vooral het lot van de mens, zijn slagen en falen, personifieert. 'Ever tried. Ever failed. No matter. Try Again. Fail again. Fail better.' (Ooit geprobeerd. Ooit gefaald. Geen probleem. Probeer opnieuw. Faal opnieuw. Faal beter.) Deze aansporing van de Ier Samuel Beckett (1906-1989), Nobelprijswinnaar voor Literatuur in 1969, vertaalt de Griekse legende naar iedereen en vandaag.

In zijn Nobelprijсре in 1995 citeert een andere Ier, Seamus Heaney (1939-2013), een vers van hemzelf dat nu op zijn grafsteen gebeiteld staat: 'Walk on air against your better judgement'. Op lucht wandelen, omhoog streven, tegen beter weten in. Het is een universele en tevens een heel persoonlijke aansporing: geloven dat de schoonheid de wereld redden kan, is geloven tegen beter weten in. Geloof je het niet, dan doe je afbreuk aan jezelf en aan je medemens. Geloven, weten zelfs, dat de lucht ons dragen kan. Zelf vertelt Heaney hierover dat het wonderlijke evengoed als het feitelijke toegestaan is in de poëzie. 'Ik houd van het tussenin zijn - the in-betweenness - tussen boven en beneden, van het vertoeven op aarde en tegelijkertijd in de hemel zijn. Ik denk dat daar de poëzie zich moet situeren, tussen de droomwereld en de feitelijke wereld, omdat je niet louter fotografie wilt, net zo min als louter fantasie.' Ik denk dat daar de mens zich moet situeren. Niet alleen in de poëzie, maar in je hele leven is het wonderlijke zeer welkom, zonder de feitelikheden evenwel uit het oog te verliezen. Weet dat Seamus Heaney een meester is in het 'zien' en beschrijven van het wonderlijke in het feitelijke of het alledaagse. En met fotografie bedoelt hij uiteraard niet de fotografie als kunstvorm, maar de exacte, feitelijke weergave.

Vergeet niet dat Icarus en zijn vader gevangen gehouden werden en wilden wegvlugten. Schoonheid, kunst, poëzie: het zijn ontsnappingsroutes, reddingsboeien, zij banen wegen naar de vrijheid. De mens die zich door eigen kunst(en) uit de modder van zijn primitiviteit loswrikt, is hier aan het werk. Kunst maakt zich sterk dat ze hierbij helpen kan. Kunst maakt sterk.

Schoonheid is essentieel. Er is de imposante pracht van de natuur. Er zijn de planten en bloemen, de vormen- en kleurenrijkdom van vissen, vogels en

vlinders; er zijn de pronkerige mannetjesdieren die hun beste beentje voorzetten om een wijfje aan de haak te slaan; de overweldigende landschappen, veraf en vreemd of vertrouwd en dichtbij; de medemensen die door hun aantrekkingskracht ons hart en zo meer op hol doen slaan. Dit alles werd en wordt zo vaak beschreven, getekend, geschilderd, gespeeld, gedanst, gebeeldhouwd en bezongen. Het creëren zit de mens in het bloed. Van de schilderijen in de grotten van Lascaux of Altamira, de grote culturen uit het Oosten tot overal en tot de 21ste eeuw.

‘Créer c’est tuer la mort,’ weet de Nobelprijswinnaar voor Literatuur 1915 Romain Rolland (1866-1944) ons te vertellen. Creëren om de dood te doden. Creëren om ons te bevrijden uit de ultieme gevangenschap. ‘Créer’ als een noodzakelijk verlengstuk van ‘procréer’. Kunst en Kind (en een selfie): wij blijven bestaan. Creëren dient dus niet zomaar om de tijd te doden, om de verveling te verdrijven; het is geen activiteit voor als er nog wat tijd overblijft. Kunst is niet de sleutelhanger, maar de sleutel. Kunst is kwintessens.

En van de schoonheid, die vorm krijgt in de kunst, is de poëzie een belangrijk brandpunt. In het begin was het woord. Iedereen en alles een naam geven, benoemen, bespreken, vertalen. Dit houdt nooit op, gelukkig. Welnu, de essentie, de essence - wat toch een verdichting is van een product, een concentraat, denk aan parfums - van de taal is poëzie. Tevens is essence de brandstof die ons vooruit kan helpen. Dit kan uiteraard niet zonder voortdurend bij te tanken. Anders val je stil. Maar wij gaan verder en hopen de nodige tankstations op onze weg te vinden.

De bijzondere waarde van kunst wordt om de haverklap in de verf gezet omdat dit heel erg nodig blijkt te zijn. ‘Ik zou bijna triest worden op deze prettige middag,’ verzucht de Hongaarse Nobelprijswinnaar voor Literatuur 2002 Imre Kertész (1929-2016) in *De verbannen taal*, ‘als een innerlijke stem mij niet zou toefluisteren dat een maatschappij waarin de literatuur niet belangrijk is, geen normale maatschappij kan zijn. Literatuur is namelijk belangrijk. Sterker nog: zij is de enige zin van het leven. Ik moet denken aan de literatuurdefinitie van een ontheemde schrijver, Kafka: “de dagboeken van een natie, die iets heel anders zijn dan geschiedschrijving...”. En wat zegt Nietzsche ook alweer in de door mijzelf vertaalde Tragedie...? “Ik zie in de kunst de hoogste

opdracht in het leven, de eigenlijke metafysische activiteit...” Ja, literatuur is, zoals alle kunst, een vitale handeling van de mens. Vooropgesteld dat ze als vitale handeling bedreven wordt. Als dat niet zo is, dan is ze natuurlijk niet belangrijk. Dan kan de luidruchtigste amateurschilder tot Michelangelo worden uitgeroepen en de meest valse draaiorgelspeler tot Johann Sebastian Bach. Dan wordt de beste dichter diegene die de meest bekoorlijke rijmelarijen of juist ongerijmdheden in elkaar knutselt, en de beste schrijver diegene die de meest onleesbare boeken schrijft of de beste moppen vertelt.² Dit doet me spontaan denken aan Bertolt Brecht (1898-1956), een echte kunstenaar, die de zondagsschilder Adolf Hitler (een valse) meermaals ‘der Anstreicher’ (de verver) noemt. Onvoldoende aandacht voor kunst kan verstrekkende gevolgen hebben. Een paar voorbeelden:

Al in 1959 wees de Britse cultuurfilosoof Herbert Read (1893-1968) ons erop in zijn essay *Art and Life* dat de onderdrukte creativiteit van de mens in onze technologische maatschappij de tol betaalt in de vorm van een massaneurose, waarvan angstige wanhoop, apathie en geweld de symptomen zijn. Hij beweert dat de vernietiging een substituut wordt voor creativiteit. De neerlandicus, dichter, zanger en accordeonist Willem Wilmink (1936-2003) past deze opvatting op het onderwijs toe: ‘Weet je wat een flinke bezuiniging zou opleveren? Meer aandacht in het onderwijs voor kunst en cultuur. Dan zou er heel wat minder vernield worden. Kunst is een geneesmiddel.’³ Ook schrijver en poëziekenner Koen Vergeer (1962) sluit zich bij deze mening aan: ‘Moeten al die afgetobde, doodmoegewerkte mensen dan gedichten gaan lezen. Natuurlijk niet. Onzin. Maar toch geloof ik dat poëzie een van de sterkste en belangrijkste radertjes is in de machine die de groeiende geweldmachinerie, het structureel worden van de waanzin, kan tegenwerken, ontregelen, stoppen, omkeren. Dat geloof ik. Daarom poëzie.’

Ik geef hen volmondig gelijk. Anders gezegd: het te weinig aandacht geven aan kunst en cultuur is een vorm van vernietiging, van ernstige verwaarlozing waaraan het onderwijs zich mijns inziens in min of meerdere mate schuldig maakt. Kunst is een kwestie van persoonlijke hygiëne. Meermaals hoor je dat de vorming van de jeugd te eenzijdig is, te veel of helemaal gericht is op kennisvakken. Betekenis en zin geven aan het leven via kunst en literatuur, waar vandaag net zoveel behoefte aan is als vroeger, durven weleens te ontbreken. De gerenomeerde Amerikaanse filosofe Martha Nussbaum (1947) wijdt een

heel boek aan deze problematiek. De titel zegt genoeg: *Niet voor de winst: waarom de democratie de geesteswetenschappen nodig heeft.*⁴ Het economische rendement is het enige wat nog echt lijkt te tellen. Dit wordt de leerlingen steeds voor ogen gehouden. Tijd voor spel, voor verbeelding, verwondering en creativiteit is verloren tijd, zo wordt geredeneerd.

Schoonheid is een vorm van geluk, geloof me. Kunst is alleszins een kans op geluk. Koen Vergeer opnieuw: 'Met poëzie bedoel ik veel meer dan gedichten. Het gaat veeleer om een houding tegenover de wereld. Leefden wij wat trager, wat ingezoomder, wat aandachtiger, kortom wat poëtischer, we zouden veel gelukkiger zijn. En daarmee ook veel meer respect kunnen voelen voor anderen.'⁵ 'Zonder het te weten componeert men zijn leven volgens de wetten van de schoonheid, ook in tijden van diepste wanhoop'⁶ schrijft Milan Kundera (1929) in *De ondraaglijke lichtheid van het bestaan*. Zijn landgenoot, de Tsjechische dichter en Nobelprijswinnaar voor Literatuur in 1984, Jaroslav Seifert (1901-1986) beaamt dit. Er is een gedicht van hem dat me al decennia lang vergezelt en dat ik bij elke gelegenheid voorlees omdat het zo overtuigend klinkt en helpt de toehoorders op de hand van de poëzie te krijgen:

En vaarwel!

Bij de miljoenen verzen op deze wereld
voegde ik maar een paar strofen.
Ze waren wellicht niet wijzer dan krekelliederen.
Dat weet ik, vergeef me.
Ik eindig al.

Het waren niet de eerste stappen
in het maanstof.
Als ze toch ooit schitterden
was het niet door hun licht.
Ik hield van deze taal.

En zij, die zwijgende lippen
tot beven kon dwingen,
zal makkelijk geliefden tot kussen aansporen

wanneer ze slenteren door het avondrode land,
als de zon langzamer ondergaat
dan in de tropen.

Poëzie was met ons vanaf alle begin.
Zoals beminnen,
zoals honger, zoals pest, zoals oorlog.
Mijn verzen waren soms
verschrikkelijk dwaas.
Maar daarvoor verontschuldig ik me niet.
Ik geloof dat het zoeken naar mooie woorden
beter is
dan doden en moorden.⁷

De dichter neemt afscheid. Hij maakt een round-up van zijn carrière en is daarbij veel te bescheiden, want Seiferts gedichten klinken mooier en zijn zoveel meer dan krekelliederen. Zijn liefde voor de taal staat centraal. En dan krijg je die bijzondere laatste strofe: poëzie was er altijd al, zoals liefde en dood, zoals geluk en verdriet. Herlees de laatste regel. Aangezien het gedicht *En vaarwel!* heet, moet je haast denken dat het bedoeld is als laatste vers, niet alleen van dit gedicht maar het allerlaatste vers van Seiferts leven, of zelfs het allerlaatste tout court. 'Ik geloof dat het zoeken naar mooie woorden/ beter is/ dan doden en moorden.' Wel, ik geloof dat wij dat allemaal geloven. En breid het maar uit als je wilt: het zoeken naar mooie woorden, daden, muziek, beelden, gebouwen, gesprekken, ideeën, mensen, ... is beter dan doden en moorden en alle andere rotzooi die we elke dag te verwerken krijgen. Dit spreekt toch voor zich, hoor ik je denken. Maar zijn het niet dergelijke vanzelfsprekendheden die vandaag met alle gemak onder de mat worden geveegd? De laatste strofe en meer nog de laatste zin zijn er om niet te worden vergeten. De dichter voelt of kent de noodzaak om dit nog eens expliciet te formuleren voor hij van het toneel verdwijnt. Want dergelijke vanzelfsprekendheden leven niet echt meer, blijven ongevormd achter, riskeren uitgehongerd te geraken, verschromen, verdwalen in het ongerijmde.

De Zweedse auteur Stig Dagerman (1923-1954) meent dat het volgende gebeurt: 'Je begint vroeg te dichten. Als kind ben je steeds een dichter. Daarna word je ontwend, in de meeste gevallen toch. Dus de kunst om dichter te wor-

den is je niet door het leven of de mensen of het geld te laten ontwennen, onder andere.⁸ Pablo Picasso (1881-1973) sluit zich hier bij aan: 'Dans chaque enfant il y a un artiste. Le problème est de savoir comment rester un artiste en grandissant.' (Ieder kind is een kunstenaar. De moeilijkheid is er een te blijven naarmate je opgroeit.)

Wij ontlichten. Of wij worden ontlicht. Wij leren af ons te verwonderen.

Er wordt geliket dat het een lieve lust is, maar is dit niet slechts een mager surrogaat van het oprechte bewonderen en verwonderen, zodanig dat je hele wezen erbij betrokken is?

Meer dan een eeuw geleden al had de Duitse socioloog Max Weber (1864-1920) het over de 'Entzauberung der Welt' (onttovering van de wereld), over een door wetenschap en techniek gerationaliseerde wereld die geen plaats meer laat voor de tover, de poëzie. Hoe dit gebeurt bekijken we straks. Meteen echter wil ik twee uitspraken citeren die ons voldoende zullen motiveren om het roer om te gooien.

De Engelstalige schrijver van Nederlandse afkomst Michel Faber (1960) vertelt in *Fictie in tijden van fake*: 'Het systeem dat we in het leven hebben geroepen om in al onze behoeften en verlangens te voorzien, is een stompzinnige machine geworden die ons als brandstof gebruikt. (...) Aan zorgvuldig, geduldig en toegewijd schrijven wordt door het megakapitalisme zo weinig waarde toegekend dat alleen al dat schrijven zelf een daad van protest is.'⁹ Er de nodige aandacht aan besteden is dat evenzeer. Lezen is een creatieve daad van protest gericht tegen de stompzinnigheid.

Een tweede citaat komt van de immer met heldere blik kijkende en trefzekere Engelse Jeanette Winterson (1959) die ik meermaals aan het woord zal laten. 'Kunst maakt ons beter omdat het ons een alternatief waardesysteem biedt. Zelfs het creëren ervan is een affront voor het kapitalisme; je kunt het niet verschepen naar Hongkong om het goedkoper te produceren. Je kunt het geen groeihormonen toedienen of samenstellen in een laboratorium. Je kunt het geen deadline opleggen, je kunt het niet inschatten of voorspellen of erop rekenen. Maar als je gelooft dat het leven zowel een binnenkant als een buitenkant heeft, dan heb je kunst nodig. Kunst werkt van binnenuit tegen de voortdurende noodtoestand die we het echte leven noemen.'¹⁰

De Franse communist en surrealist Louis Aragon (1897-1982) vat het beeldend samen: 'Nous sommes amputés à l'épaule de l'aile.' Onze vleugels werden ons ontstolen. Ze werden geamputeerd. In *Ariel*, een verhaal van de

Zweed Göran Tunström (1937-2000), gebeurt dit letterlijk. Ariel is het met vleugeltjes geboren dochtertje van de tegenpolen Anna en Filip. Anna gelooft in het wonderlijke, in de poëzie. Filip is er bang van, hij is een man van cijfers. Ooit werd hij door zijn moeder in de steek gelaten en nu vreest hij dat zijn dochter hem ook zal verlaten, dat ze zomaar van hem zal wegvliegen. Hij geeft onze in-betweenness, ons vertoeven tussen hemel en aarde geen enkele kans. 'Hij kneep zijn ogen stijf dicht toen hij de schaar haalde. Maar snel knipte hij langs de ruggengraat de vleugels van zijn dochter af. Hij hield ze in zijn handen, plotseling waren ze een slappe massa die tussen zijn vingers door gleed, de flonkerende kleuren vielen eraf, de naakte zenuwdraden braken en hij rukte ze in verwijfeling in stukken en spoelde alles door de wc.'¹¹ 'Wie brak jouw vleugels in de vreugde van hun vlucht?' vraagt Herman van Veen (1945) zich zingend af:

Wie

Wie heeft de zon uit jouw gezicht gehaald
Wie heeft het licht in jou gedooft
Wie heeft je rooie wangen bleek gemaakt
Wie joeg dromen uit je hoofd
Wie brak jouw kleine hart
Kleurde je ogen zwart
Wie is niet nagekomen wat hij heeft beloofd
Wie heeft het lachen in jouw keel gesmoord
Heeft je vuisten zo gebald
Wie heeft dat onbevangen kind vermoord
Dat altijd opstaat als het valt
Wie boog jouw rechte rug
Trapte je speelgoed stuk
Wie brak jouw vleugels in de vreugde van een vlucht

Wie is er zo aan jou voorbij gegaan
Wie verraadt hier jouw geloof
Wie hield zich voor het kraaien van de haan
Na de derde keer nog doof
Wie is het die vergat
Dat jij de toekomst had

Wie heeft jou net als ik
Te weinig lief gehad

Wie heeft jou net als ik
Te weinig lief gehad¹²

Is *Ariel* of is dit lied dan de parabel van een rigide opvoedingssysteem dat de bevreugelde aard van de mens wil kortwieken? Dat de engel in ons schraapt? Ik herhaal: denk vooral niet dat het hier gaat over bijkomstigheden, over de versiersels van je leven. Essence, zei ik al, 'een vitale handeling van de mens', een alternatief waardesysteem met de belofte van een mooi, gelukkiger en beter leven.

Ik ben helemaal weg van het literaire fenomeen Emily Dickinson (1830-1886). Zij plaatst in het onderstaande gedicht poëzie helemaal bovenaan, meer nog: poëzie bevat het geheel. Dichters - dat is Alles - . Niet in de betekenis van 'dat is alles, dat is het maar, meer is het niet'. Nee hoor, ze bedoelt werkelijk Alles: niets ontsnapt aan de aandacht van de poëzie.

Ik schat zo – stel dat ik het tel –
Eerst – Dichters – Dan de Zon maar –
Dan Zomer – Dan Gods Hemel –
En dan – dan is het Lijstje klaar –

Herlees ik het nog even – dan bevat
Het Eerste blijkbaar het Geheel –
Een nodeloze Show lijkt al het Andere –
Dus schrijf ik – Dichters – dat is Alles –

Hun Zomer – duurt een godgans Jaar –
Zij meten zich een Zon aan
Die het Oosten – buitensporig vinden zou –
En als de Hemel Later –

Even Mooi zou zijn als zij scheppen
Voor al wie hun verering tonen –
Dan is de Gave al te groot –
Om van te blijven dromen –¹³

LE SAGE
EST CELUI
QUI
S'ÉTONNE
DE TOUT

— André Gide

HOOFDSTUK 2

BESTE PROZADIER

*Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté*

*Ginds is alles rust en orde,
weelde, schoonheid, zinnenlust¹⁴*

– Charles Baudelaire, uit *L'invitation au voyage*.

Laten we niet te hard van stapel lopen. De koffers staan dan wel klaar, volgestouwd met goede bedoelingen - hoewel scepsis en enthousiasme nog vechten om de bovenhand - en een redelijke dosis (lees)ervaring. Nee? Maakt niet uit. We gaan op weg, maar, let wel, dit wordt niet zomaar een doordeweeks uitstapje, we bereiden ons voor op een wereldreis. Weet ik veel of je er warm of koud van wordt, of zonnige tinten of grijschakeringen overheersen. Je hebt een hele garderobe meegenomen. Het weer laat zich niet bestellen. Toch vrees ik dat we maar beter meteen kunnen uitpakken.

Uitpakken: 1 leegmaken, 2 iets presenteren.

Beide betekenissen zijn onontbeerlijk en zullen elkaar gaandeweg vinden en in de armen sluiten. Poëzie is paradox. Pas wanneer je je hebt leeggemaakt, kun je vol zijn van iets. Zelfs een derderangs zenmeester zal je hiervan moeiteloos overtuigen.

De reis die we hebben gepland, de tocht die we willen maken, gaat zeker niet richting het populairste vakantieoord. De bungalow op de Veluwe, een cara-

van in de Ardennen of het appartementje aan zee kunnen heel goed van pas komen, maar zijn geen doel op zich. Ook niet het verblijf aan de Côte d'Azur, een Spaanse Costa, een Italiaanse Rivièra of de Dominicaanse Republiek. Jazeker, we gaan internationaal, wat zeg ik, universeel, maar anders. En niet meteen. Want we gaan poëzie. Straks krijg je de kaart.

Koffers vol goede bedoelingen inderdaad, maar deze zijn helaas ook zwaar beladen met vooroordelen. De reisfolder spiegelde je een avontuurlijke en leerrijke onderneming voor. Een goed uitgekiende reclamecampagne was nodig om je over de streep te halen. Ho, ho, begin ik al meteen te bazelen? Zowel folder als reclamecampagne bestaan natuurlijk niet. Een vluchtige blik op de kosten- en batenbalans leert je meteen waarom. Want wie schrijft zich in? Hoe overtuig je iemand om naar deze onbekende bestemming te trekken? Onbekend? Nou ja, van horen zeggen menen we het volgende te weten: poëzie is een eiland, vrijwel onbewoond, er gebeurt hoegenaamd niets, ijle lucht; naamborden en richtingaanwijzers in een onbegrijpelijke taal sturen je met een kluitje in het riet; het regent er vaker dan in Schotland; het woord droevig wordt er met drie oe's na elkaar uitgesproken. Spreken? Hier wordt voornamelijk gestameld. Kortom, het is er saai. Enkel een gepatenteerde dagdromer vindt er enig soelaas.

Dit wordt een hopeloze onderneming zo lijkt het wel. Gedoemd om vanaf de start de mist in te gaan. En waarom het plaatje niet tonen zoals het werkelijk is?

Poëzie is wereldvreemd, oervervelend, aartsmoeilijk en bovenal totaal nutteloos.

Dat poëzie met een argwanend of zelfs onverschillig oog wordt bekeken, daartoe duidelijk niet van gisteren. 'De dichtkunst is als een haardvuur in de zomer of een koele waaier in de winter. De meeste mensen hebben er geen boodschap aan; zij strekt niemand tot nut,'¹⁵ verzucht de Japanse haikumeester Matsuo Bashō (1644-1694) al in 1693.

'Dichtbundels kochten de mensen in die tijd nooit, zelfs niet per ongeluk,' constateert de Hongaarse schrijver Sándor Márai (1900-1989) schamper in *Bekentenissen van een burger* wanneer hij in het eerste deel zijn kindertijd beschrijft, die zich dus situeert aan het begin van de 20ste eeuw. 'Aan poëzie bewaarden ze slechte herinneringen uit de schooljaren, want in die tijd werden gedichten gebruikt om het geheugen van de leerlingen te oefenen en hen tot

meer vlijt aan te zetten. De aardige, zij het ook enigszins naïeve gewoonte om kernspreuken en onsterfelijke dichtregels van “de grote dichters” in een album te schrijven, zoals dat in het begin van de 19de eeuw naast borduren, harpspelen en beschilderen van zijde algemeen werd gedaan in burgerlijke milieus, was al aan het einde van die eeuw in onbruik geraakt. Die bezigheid werd eertijds als een stimulans voor het geestelijk leven van meisjes uit de betere standen beschouwd.¹⁶ Veelzeggend toch, deze terugblik naar meer dan een eeuw geleden? ‘De wereld begon te vergaan toen dames ophielden een gedichtenschrift bij te houden,’¹⁷ merkt Benno Barnard (1954) op, een oog werpend op de periode vóór 1914. Klaarblijkelijk heeft hij het over dezelfde dames waar Sándor Márai naar verwijst.

De Canadese Alice Munro (1931), Nobelprijswinnares voor Literatuur in 2013, ervaart iets gelijkaardigs: ‘Ik nam altijd onmiddellijk een nieuw schoolboek door, zodat ik de dichtregels zou kunnen lezen voordat ze in de klas werden opgedreund en veracht.’¹⁸ Net als ikzelf zal ook menig andere liefhebber van de schone letteren deze ervaring moeiteloos herkennen. De poëziezoeker in schoolboeken, hoe paradoxaal kan het toch klinken. In het merkwaardige verhaal *Toevluchtsoord* stelt Alice Munro het contrast op een verpletterende manier wel heel scherp. Een nichtje - zij vertelt - verblijft bij oom Jasper: dokter, kleinburger, autoritaire figuur en gehuwd met tante Dawn, Tante Dageraad dus, wier licht hard moet opboksen tegen de onbuigzaamheid van haar man. De tante volgt immers zijn principes gedwee, haar opkomende zoon is meestal maar een waterzonnnetje. Jasper Cassel heeft een zus, de violiste Maud Cassel, die met een trio klassieke muziek brengt, maar waarmee hij geen enkel contact meer heeft, niet met de zus en niet met de muziek. Dan maakt tante Dawn een roekeloze overtreding: zij nodigt dit trio na een concert in hun stadje uit bij haar thuis. Oom Jasper moest immers naar ‘de jaarvergadering met eten na, van de plattelandsdokters.’ Maar die keert te vroeg terug, helaas. Hij negeert het trio muzikanten inclusief zijn zus straal en haalt zich in de keuken een bord bonen en spek. ‘En nog steeds zonder iemand aan te kijken, maar hard kletterend met zijn vork, begint hij te eten alsof hij daar alleen zit en honger heeft.’ Nadat de muzikanten zijn vertrokken, volgt deze opmerking: ‘Vertel eens, zegt mijn oom tegen mij, alsof er verder niemand is. Vertel eens of jouw ouders van dit soort dingen houden. Van dit soort muziek, bedoel ik. Concerten en zo. Betalen zij ooit geld om een paar uur te gaan zitten en een

zere kont te krijgen om naar iets te luisteren wat ze een halve dag later al vergeten zijn? Geven ze weleens geld aan zulke oplichterij uit? Hebben ze dat ooit gedaan?’ Zij antwoordt ontkennend en hij vindt haar ouders ‘te verstandig om mee te doen met al die mensen die zich druk maken en klappen en net doen of het iets ongelooflijks is. Je weet wel wat voor mensen ik bedoel. Het zijn leugenaars. Het is allemaal vullis. Alleen omdat ze zich boven anderen willen verheffen. Of waarschijnlijk omdat ze voor hun vrouwen zijn bezweken die dat willen. Onthou dat als je de wereld ingaat. Oké?’¹⁹ ‘Dat soort dingen’ zit er voor spek en bonen bij. Ze zijn slechts aanstellerij.

Dan sterft zijn zus. Hij wil haar begrafenis naar zijn hand zetten. De pianiste en de cellist van het trio worden weggestuurd en vervangen door Bernice, zijn dienstbode, die ook met piano en orgel overweg kan en door oom Jasper verplicht wordt de psalm te spelen die hij heeft uitgekozen.

Het verhaal blijft door mijn hoofd spoken. En nu, terwijl ik dit schrijf, meen ik het pas te begrijpen. Hij wil zijn zus, de violiste, begraven. Niet eerbiedig, troostvol, verdrietig... nee, letterlijk begraven, op zijn manier, opdat zij en alles waarvoor ze staat (muziek, poëzie, een andere keuze, een toevluchtsoord, een andere opvatting dan die van hemzelf) niet meer zouden bestaan. Kunst en oom Jasper (en wie is dat niet allemaal?): dat slaat als een tang op een varken.

‘Poëziebundels verkochten slecht’, lezen we in de merkwaardige roman *Alles wat is* van de Amerikaan James Salter (1925-2015), waarin we kennismaken met Philip Bowman, die na de Tweede Wereldoorlog redacteur wordt in een uitgeverij waarvan Baum de baas is en McCann een collega-redacteur. ‘Het uitgeven ervan was een kwestie van liefdadigheid, zei Baum vaak, vooral om McCann op stang te jagen, hoewel de bundels een belangrijk element waren in de reputatie van het huis. Aangezien weinig mensen na hun studie nog poëzie lazen, was de strijd onder dichters om aanzien des te feller, en het toekennen van een van de belangrijke prijzen of de benoeming tot universitair docent was vaak het gevolg van intense zelfpromotie, vleierij en onderlinge afspraken. Er waren misschien dichters die in kleinburgerlijke stadjes een kleinburgerlijk leven leidden, zoals Kaváfis, maar de dichters die Bowman kende waren erg sociaal, verstedelijkt zelfs, aangepast aan de stroom waarin ze zwommen, en tegen elkaar aan botsend: een Yale Younger Poets Prize voor de een, een Bollingen Prize voor een ander, een Pulitzer Prize voor de volgende.’²⁰ Poëzie hoort tot de zachte sector, is weëig, voer voor mietjes. Elitaire hapjes

voor meisjes uit de betere standen. Voor eenlingen die 'van dit soort dingen houden' en tegen de stroom in zwemmen. Niemand koopt poëzie. Niemand leest poëzie. Poëzie is wartaal. Dichters zijn navelstaarders, schuinsmarcheerders, aan het leed van de wereld verslaafde vreemde vogels, sociaal on-aangepasten, gekken.

'Hij schreef gedichten tot hij doordraaide,' herhaalt Kalle keer op keer wanneer hij het over zijn in een psychiatrische instelling opgenomen zoon Tomas heeft in de Zweedse film *Sånger från andra våningen* (Songs from the second floor, Lieder van de tweede verdieping) uit 2000 van Roy Andersson (1943).

Nietsnutten, drukdoeners, muggenzifters. Dichter, droogkloot, kommaneuker, zielenpoot. James Salter verbreedt dit beeld enigszins door de handigheid, het opportunisme, de zelfingenomenheid, de 'intense zelfpromotie' en de eerzucht van sommige dichters te benadrukken.

'The lunatic, the lover, and the poet
Are of imagination all compact,'

beweert William Shakespeare (1564-1616) bij monde van Theseus in *A Midsummer Night's Dream*. 'Verliefden, dichters en waanzinnigen / Zijn één en al verbeelding,'²¹ vertaalt Cees Buddingh' (1918-1985) deze duidelijke stellingname. Wat verbeelden zij zich dan wel? En krijgt je reputatie niet al heel snel een flinke deuk wanneer je je al te vaak in dit soort gezelschap ophoudt? Lunatic, lover and poet: gek, gekker, gekst. We gaan zowaar van kwaad naar erger. 'De poëzie is vandaag een beetje afgeschaft: het is een mongooltje, het lelijkste kind dat je hebt, en dat zie je dus het liefst.'²² Wie anders dan Gerrit Komrij (1944-2012) kan het zo laconiek verwoorden? Deze uitspraak dateert alweer van 1994. In de voorbije kwart eeuw is er duidelijk niets veranderd. Remco Campert (1929) ten slotte vat het kernachtig, compromisloos en ironisch mompelend samen in zijn *Nieuwe herinneringen* uit 2007:

Gemompel 7

Eindelijk is de poëzie vrij
niemand leest haar meer²³